

NOVA ACTUALITZACIÓ DE L'INVENTARI ARQUEOLÒGIC DE PREMIÀ DE MAR I PREMIÀ DE DALT (El Maresme, Barcelona) (Segona part)

RESUM

En aquesta comunicació s'estudien un total de dinou jaciments que pertanyen als municipis de Premià de Mar i Premià de Dalt, majoritàriament producte de seguiments arqueològics d'obres públiques i privades, entre els anys 1996 i 1999. També s'inclouen algunes troballes casuais que s'han fet en aquest període de temps, i que naturalment adjuntem.

Atesa l'extensió d'aquest treball, i davant la impossibilitat de publicar-lo sencer, ha estat presentat en dues parts. En la primera (Coll 1999c) vam examinar alguns dels jaciments recentment descoberts; en aquest text incloem la resta dels jaciments, les troballes casuais i la valoració a què ens porta tot plegat.

7. Edifici Mar (Premià de Mar)

Durant la construcció de l'anomenat Edifici Mar a Premià de Mar, situat en els números 131-139 del carrer Gran Via de Lluís Companys,¹ que afecta part del carrer de la Plaça (fig. 1, núm. 7), tot i tractar-se d'una obra de caràcter privat, hi tinguérem accés per tal d'efectuar un seguiment arqueològic que realitzàrem durant el mes d'abril de 1998.²

Atès que molt a prop d'aquest indret, concretament en el mateix carrer Gran Via de Lluís Companys, davant mateix del mercat de Sant Joan, s'havien detectat anys enrere alguns materials arqueològics durant unes obres fetes per la Brigada Municipal (Cazorla *et alii* 1997, pp. 188-189), l'interès per dur a terme un control arqueològic estava més que justificat, i més si tenim en compte que l'afectació al subsòl en aquesta obra arribava als 7 metres de fondària en el tram proper al carrer Mn. Jacint Verdaguer. En un principi es determinà de dur a terme un seguiment de màquines en tota la zona afectada per la remoció del subsòl.

Així doncs, malgrat que les possibilitats de troballes de restes immobles eren *a priori* escasses, ja que el carrer de la Plaça era un antic llit de riera ja detectat en altres àrees de Premià de Mar i es tractava d'una àrea en general molt allunyada

de les àrees arqueològiques de major importància, hom cregué oportú de dur a terme el seguiment arqueològic de màquines amb finalitat preventiva.

Tenint en compte que les troballes previstes s'efectuarien en una única zona de molt difícil excavació atès que es tracta d'una àrea reduïda (fig. 1, núm. 7), el sistema emprat ha intentat ser el màxim operatiu possible, tenint en compte la tasca a realitzar. La nostra intervenció en cap moment ha estat ideal ateses les condicions de l'obra, que ens han impedit fer el seguiment mentre treballava la màquina, ja que el poc espai que hi havia ho desaconsellava per la seva perillositat. D'aquesta manera, ens hem hagut de conformar amb revisar les terres i els marges producte de l'excavació mecànica. D'aquí l'escàs material recuperat.

Tota l'àrea ha estat tractada globalment, ja que les difícils condicions de treball ens han impedit diferenciar sectors. Pel que fa als nivells estratigràfics, només ens ha estat possible distingir-ne dos (vegeu *infra*).

Inicialment es va fer un seguiment superficial mentre es col·locaven els murs pantalla. S'observà un nivell de sorres i quelcom d'argila, que feia molt difícil la recuperació de qualsevol resta.

Posteriorment, ja durant la fase d'excavació, vam procedir a la revisió d'alguns talls. En un principi s'observà una terra flonja, de color marró, amb abundants restes constructives i alguna claveguera que tallava l'estrat. Es tractava, doncs, de terres remogudes per la construcció de les tres cases de cos que hi havia allà.³ Aquest superficial ha estat considerat com a nivell I, i presentava una potència mitjana d'entre 80-90 cm.

El material arqueològic recuperat en aquest nivell consisteix en àmfora púnica ebusitana, àmfora itàlica, ceràmica ibèrica comuna, ibèrica a mà, àmfora ibèrica (EM-5, fig. 13), àmfora romana laietana del tipus Pascual 1 (EM-7, fig. 13), ceràmica romana de producció local, material constructiu (*tegula?*, *imbrex*) i quelcom de malacologia.

Immediatament després trobarem el nivell II. Es tractava de la típica sorra de riera —el carrer de la Plaça originàriament era precisament això—, solta, de gra mig en general però a voltes amb capes de gra més gruixut, típica evidència de torrentera. Presentava un color beix a vermell rovellat, segons les zones. Aquesta capa s'acostumava a alternar amb altres d'argilenques, molt més compactes, de tonalitat marró a vermellós i gens homogènies, ja que variaven molt en gruix i alçada segons ens trobéssim en un lloc o altre.

Els rebaixos van anar lents, ja que es tractava d'una zona petita amb mal pas per a les màquines i que s'havia d'aprofundir força, fins als 7 metres aproximadament. Cap als 2,50 metres de fondària continuava apareixent només el nivell II, i no s'observava cap canvi prou significatiu com per pensar que ens trobàvem amb un canvi d'estrat. Recollíem sobretot material de tipus ibèric.

Cap als 4 metres de fondària continuava el nivell II sense canvis. Es seguien constatant clarament les torrentades en els talls, i l'argila disminuïa molt en quantitat o gairebé desapareixia del tot. El material arqueològic arrossegat continuava essent sempre ibèric (a torn i a mà). Alguns fragments no apareixien gens rodats, però.

Finalment, a l'alçada del carrer Mn. Jacint Verdaguer ja s'havia assolit la profunditat màxima prevista, uns 7 metres. Tot seguia igual estratigràficament parlant, llevat que a aquesta profunditat tornaven a ser visibles les capes d'argila, que s'alternaven amb les sorres de riera. Pel que fa al material arqueològic, havia canviat quelcom; malgrat que el que continuava apareixent era de tipus ibèric, ja apareixia material anterior, datat a la I edat del ferro. Quan en el terreny s'havia assolit la màxima profunditat, resultà que era de 5,70 metres respecte a la Gran Via i de 7 metres respecte a Mn. Jacint Verdaguer.

Examinat el conjunt del terreny acuradament, ens hem adonat de tres coses:

1. L'estratigrafia no ha canviat en absolut: capes de sorra de riera alternades amb bosses argilenques. Aquí es troba també algun material, normalment rodat.

2. Presència, a partir dels 5 metres de profunditat mitjana, de materials pertanyents a la primera edat del ferro, molt escassos i normalment rodats.

3. Presència d'una taca negrosa, en gran part destruïda per la col·locació de les pantalles. Apareixia en el cantó del carrer de la Plaça, a 3 metres des de la Gran Via i entre 5,40 i 5,70 metres de fondària des del nivell del carrer. El que en restava tenia una extensió aproximada de 50 per 100 cm, i una profunditat de 10 cm. S'hi observaven restes vegetals i grumolls d'argila, la qual cosa ens va fer pensar inicialment en una possible llar. De tota manera, cal dir que no s'observava cap pedra ni cap tipus de delimitació. I al contrari d'àrees immediatament superiors, on s'exhumava quelcom de terrissa feta a mà rodada, no hi havia cap material arqueològic associable. No seria estrany que es tractés d'una àrea on, per causes desconegudes, es produís una descomposició d'elements vegetals, més que no pas un lloc de combustió. De tota manera, tenint en compte que es tracta de vegetals *grosso modo* corresponents a la cronologia dels materials més antics –primera edat del ferro–, hem recollit algunes mostres per tal de poder ser analitzades en el futur si és que es considera convenient.

El material arqueològic moble exhumat en el nivell II ha estat el següent: diversos fragments de vasos pertanyents a la I edat del ferro (EM-12, EM-13, EM-15 i EM-16, fig. 13), àmfora púnica ebusitana, àmfora itàlica, ceràmica ibèrica comuna (EM-21 i EM-22, fig. 14), grisa de tipus emporità, ibèrica a mà, àmfora ibèrica, àmfora romana de producció local, ceràmica comuna romana local, material constructiu (*tegula*?, rajol), malacologia i el fragment de paleosòl⁴ esmentat abans.

Com en altres casos, és relativament escassa l'aportació d'informació històrica que ens ofereix el seguiment arqueològic que hem dut a terme a l'Edifici Mar.

Això es deu en gran mesura a l'absència de restes *in situ*, ja que, com hem vist, els nivells detectats han estat formats per al·luvió, essent molt difícil d'evidenciar canvis substancials.

La pròpia metodologia de l'obra, amb una excavació que s'havia de dur a terme en un lloc molt petit, tampoc no ens ha facilitat les coses, havent-nos de conformar majoritàriament amb la inspecció dels talls. Hagués estat diferent si els rebaixos s'haguessin fet de manera uniforme; en aquestes circumstàncies, en cas de no detectar-se nivells reals, s'hagués pogut establir una sèrie de nivells artificials. D'aquesta manera, i nivell per nivell, la diferència cronològica, quantitativa, etc., del material arqueològic recuperat potser hagués estat més evident.

Així, ens veiem obligats a un estudi dels materials *per se*, atès que ni la formació geològica del lloc ni l'estratigrafia no ens permeten de posseir unes dades històriques fiables. De tota manera, creiem que l'Edifici Mar és paral·lelitzable fins a un cert punt amb el cas de la plaça de la Sardana, que es troba relativament a prop. A la plaça de la Sardana el rebaix de 1995, que implicava la construcció d'uns aparcaments, sí que es realitzà de manera uniforme: restes iberoromanes en els primers nivells, força rodades en general, per continuar amb troballes encara més antigues que ens portaren primer a l'ibèric ple i després a l'època del bronze final-I edat del ferro (Prevosti 1981, p. 128; Coll 1995a, pp. 6-7; Coll i Montlló 1995, pp. 145-157; Cazorla *et alii* 1997, p. 188).⁵ Així doncs, trobem més semblances que diferències entre ambdós jaciments:

- La mateixa formació del sòl per al·luvió.

- Tres èpoques històriques ben diferenciades, com són el període iberoromà amb elements com l'àmfora del tipus Pascual 1, EM-7 (fig. 13); l'època ibèrica plena amb elements com el «coll de cigne», EM-21 (fig. 14); finalment, la I edat del ferro resta ben constatada amb la presència de diversos vasos atribuïbles a aquest període (EM-12, EM-13, EM-15 i EM-16, fig. 13).

De tota manera, ens cal manifestar que les cronologies que proposem són quelcom arriscades, perquè majoritàriament el material recuperat no és significatiu ni quantitativament ni qualitativament. Pel que fa al primer aspecte, això és evident; pel que fa al segon, és a dir, la qualitat de les restes, tampoc no ens ofereix massa informació: l'escassa ceràmica d'importació, aquella datable amb més o menys seguretat, no és abundant, hi manquen tipus essencials, com ara la terrissa de vernís negre. A més, és majoritàriament amorfa, per la qual cosa tampoc no aporta dades cronològiques clares. Això és especialment greu en el grup que hem datat de l'ibèric ple, definit a partir de les pròpies tipologies indígenes, de vegades poc fiables per elles mateixes.

L'escassa quantitat de materials recuperats tampoc no ens permet de fer una comparació quantitativa amb els recuperats a la plaça de la Sardana, per tal d'establir graus de freqüentació. Això és així, en essència, per tres factors:

- El terreny excavat ha estat menor en el cas de l'Edifici Mar.

- La profunditat assolida també ha estat menor en el cas de l'Edifici Mar, ja que a la plaça de la Sardana es rebaixà fins als 9 metres.

- Les condicions del seguiment han estat molt més difícils en el cas de l'Edifici Mar, com ja hem comentat.

Així, si en el cas de la plaça de la Sardana hom podia suposar que els establiments originaris no havien de ser gaire lluny perquè la densitat arqueològica era prou alta, en el cas de l'Edifici Mar això no és tan segur. En aquest sentit només hi ha febles indicis, com és per exemple el poc rodament d'algunes de les peces recuperades.

De totes maneres, creiem que cal remarcar molt especialment l'existència d'un petit, però significatiu, lot de terrisses del nivell II que no apareix en el nivell I, datables *grosso modo* en la I edat del ferro, una etapa mal coneguda a la comarca i sobre la qual creiem que val la pena esmentar qualsevol testimoni, per minso que sigui. Pel que fa als escassos fragments evidenciats (*vide supra*), tenen paral·lels amb altres constatats en alguns llocs de la zona premianenca (vegeu Coll *et alii* 1998, pp. 71-94, especialment p. 77 per al tractament d'aquesta problemàtica).

Així doncs, ens trobem amb una sèrie d'escadussers indicis de l'ocupació d'aquesta àrea per part d'una comunitat pertanyent al període dels camps d'urnes del ferro, amb una cronologia de *circa* segles VII-VI aC (650-550 aC), de la qual ho desconeixem gairebé tot. De tota manera, ignorem si hi havia restes encara més antigues, ja que l'excavació finalitzà als 7 metres. La capa freàtica, segons ens informaren els responsables de l'obra, es troba en aquest sector a 13 m de fondària aproximadament.

Ara bé, tal i com hem manifestat, cal insistir en el fet que la nostra informació és escassa pel que fa a les restes recollides en aquest seguiment arqueològic. Si més no, considerem que en cap moment ens hem trobat amb un veritable nivell arqueològic, sinó amb terres d'al·livió que contenen un material arqueològic que en general es troba força rodat, com correspon a uns terrenys d'aquestes característiques.

8. Centre Polivalent (Premià de Mar)

En aquest apartat s'estudien els resultats del seguiment arqueològic dut a terme durant les obres de construcció del Centre Polivalent de Recursos i Iniciatives de Premià de Mar, situat al carrer Esperança, i que afecta també part del carrer del Nord (fig. 1, núm. 8). L'esmentat seguiment es dugué a terme durant els mesos de setembre i novembre de 1998.⁶

La part del carrer Esperança objecte d'aquest estudi es troba situada en la part central del municipi de Premià de Mar, travessant parcialment el seu nucli en direcció NE-SW, i per sota el carrer Gran Via de Lluís Companys (fig. 1, núm. 8). En aquest lloc hi havia l'antiga caserna de la guàrdia civil, que fou enderrocada el 1998 per bastir-hi el futur Centre Polivalent de Recursos i Iniciatives. Així doncs, malgrat que les possibilitats de troballa de restes immobles eren *a priori* escasses, en tractar-se els carrers Esperança/Nord d'un antic llot de riera, ja detectat en altres àrees del municipi, hom cregué oportú de dur a terme el seguiment arqueològic de màquines abans esmentat amb finalitat preventiva.

Tenint en compte que les troballes previstes s'efectuarien en una única zona de difícil excavació atès que es tracta d'una àrea reduïda, el sistema emprat ha intentat ser el màxim operatiu possible. La nostra intervenció en cap moment ha estat ideal ateses les condicions de l'obra, i sobretot a causa de l'actitud dels seus responsables, Teyco, S.L., que ens han impedit en els moments finals de l'excavació fer el seguiment mentre treballava la màquina.⁷ D'aquesta manera ens hem hagut de conformar, pel que fa majoritàriament a la UE-3 (vegeu *infra*), amb el material recollit pel mateix conductor de la màquina excavadora, el senyor Juan Ruiz Hernández, essent-hi nosaltres presents, però veient el procés d'excavació final des de fora del perímetre de l'obra.⁸

Tota l'àrea ha estat tractada globalment, perquè les difícils condicions de treball ens han impedit distingir sectors. Pel que fa als nivells estratigràfics, només ens ha estat possible distingir-ne tres (vegeu *infra*).

Inicialment es va fer un seguiment superficial mentre es col·locaven els murs pantalla. S'observà un nivell de sorres i quelcom d'argila, que feia molt difícil la recuperació de qualsevol resta, però que ja ens indicava quin tipus de subsòl hi trobaríem durant els posteriors rebaixos. En començar a profunditzar s'arribà en part fins a una fondària d'1,20 metres. Podíem observar en el tall un estrat de farciment amb totxos, rajols, etc., producte de l'enderroc de l'antiga caserna de la guàrdia civil. Presentava una potència mitja de 10-15 cm, en alguns sectors potser més.⁹ Aquest nivell ha estat designat com a Unitat Estratigràfica 1 (UE-1). Se n'ha recollit una minsa representació de materials, atès el seu escàs interès, que consisteixen en restes de terrisses vidrades modernes (ss. XIX-XX) i una bala de fusell màuser, de 0,7 cm de diàmetre màxim.

Per sota s'observava ja la UE-2, que consistia en un nivell de sorra flonja, bastant neta, de color marró. Es tractava, com preveïem, d'una sèrie d'aportacions de rierada, amb diversos gruixos de sorra i diverses coloracions, que anaven del beix al marró. De tant en tant hi apareixien bossades d'argila. Cal dir que no eren uniformes, sinó aleatòries. És per això que resultava impossible de determinar els nivells arqueològics, perquè el que es documentava en un indret era completament diferent un metre més enllà. Això es va observar en un sondeig global que es va fer per raons de l'obra en l'angle SE, en la totalitat de la profunditat prevista (4 metres).

El conductor de l'excavadora, el senyor Juan Ruiz Hernández, ens informà que inicialment només es baixaria fins als dos metres des de la cota zero (el nivell del carrer en aquest cas). Consideràrem, doncs, com a UE-2 des del final de la UE-1 fins a aquesta profunditat. Posteriorment, assignàrem com a UE-3 des dels 2 metres de fondària fins als 4 metres previstos, encara que aquest sigui un estrat artificial.

Creiem que la comparació del material ens podria donar potser algun indicatiu cronològic d'aquestes deposicions. El material exhumat en la UE-2 consisteix en àmfora púnica (centromediterrània i ebusitana), àmfora romana itàlica, àmfora ibèrica, ceràmica ibèrica comuna, ibèrica a mà, ceràmica romana de cuina (CP-12, fig. 15), comuna romana d'elaboració local, àmfora romana laietana, material constructiu (*tegulae*, rajol, teula moderna), ceràmica blava catalana, comuna moderna, un petxinet (*Glycimeris glycimeris*) i un fragment d'escòria de ferro, de cronologia dubtosa.

En la UE-3 l'estratigrafia no canviava substancialment, llevat potser que entre els 2,5 i 3,5 metres no s'observaven tantes bossades d'argila com en la UE-2. Els estrats de torrentera seguien essent ben evidents, i les sorres eren de tonalitat més aviat beix. El material recuperat –d'arrel ibèrica fins a la cota final– era quelcom més sencer que en la UE-2, documentant-se fins i tot la presència d'algunes formes. Apareixia més rodat entre les bosses d'argila; en canvi, entre les sorres es trobava molt menys rodat.

El material arqueològic recuperat en la UE-3 consisteix en àmfora púnica ebusitana, àmfora romana itàlica (Dr. 1?, CP-27, fig. 15), ceràmica comuna romana itàlica (forma Vegas 16/Com-it 7a, CP-28, fig. 15), àmfora ibèrica, ceràmica comuna ibèrica (CP-30 i CP-31, fig. 15; CP-33 i CP-36, fig. 16), grisa de tipus emporità, ibèrica a mà (CP-38 i CP-39, fig. 16), comuna iberoromana (CP-42, fig. 16), comuna romana de cuina, comuna romana local, comuna romana indeterminada (petit fragment de llàntia), material constructiu (fragments de paviment d'argila trepitjada, *tegulae*), malacologia marina (indeterminada), osteologia (indeterminada) i sis fragments pertanyents a una gran escòria de ferro.

Examinat el conjunt del terreny acuradament, es determina que:

1. L'estratigrafia per sota el nivell d'enderroc de la caserna (UE-1) no canvia substancialment: es tracta de capes de sorra de riera alternades amb bosses argilenques. Aquí es troba també algun material, normalment rodat.

2. Nul·la presència de materials pertanyents a la primera edat del ferro, al contrari del que succeïa en la veïna plaça de la Sardana. Aquest fet creiem que s'explica per la diferència de fondària assolida: 4 metres en el nostre cas i 9 m en la Sardana. En un altre lloc, relativament proper a aquests, on sí s'evidencià material de la I edat del ferro, l'Edifici Mar, ho feia a partir dels 5 metres de fondària mitja (vegeu *supra*).

És relativament escassa l'aportació d'informació històrica que ens ofereix el seguiment arqueològic que hem dut a terme al Centre Polivalent. Això es deu en gran mesura a l'absència de restes *in situ* ja que, com hem vist, els nivells detectats han estat formats per al·livió, essent molt difícil d'evidenciar canvis substancials. Sí que en fer-se les excavacions de manera uniforme hem pogut establir una sèrie de dos nivells artificials, un cada dos metres. D'aquesta manera, i nivell per nivell, la diferència cronològica, quantitativa, etc., del material arqueològic recuperat vam pensar que potser podia resultar evident.

Malgrat l'absència de materials pertanyents a la I edat del ferro, creiem que el subsòl del Centre Polivalent és paral·lelitzable fins a un cert punt amb el cas de la plaça de la Sardana, que es troba relativament a prop, i sobre la qual ja hem comentat quelcom més amunt.

Pel que fa a la cronologia del material arqueològic exhumat, aquesta és ben diferenciada entre les UE-1 per un costat i les UE-2 i 3 per l'altre. En el cas de la UE-1, es tracta de materials datats fonamentalment en el segle xx, tot i que algun d'ells podria pertànyer al xix, que cal relacionar amb l'activitat de la caserna de la guàrdia civil. En aquest sentit, la presència d'una bala de fusell màuser és ben significativa.

Les UE-2 i 3 ens ofereixen un material força homogeni en línies generals (fig. 17). Tot i haver-hi més densitat de troballes en la UE-3, els tipus de terrissa no varien substancialment.¹⁰ El material d'importació resulta poc clarificador cronològicament parlant, ja que l'àmfora de procedència púnica (tant eivissenca com centremediterrània) és sense forma, i pot pertànyer per tant a qualsevol període comprès *grosso modo* entre els segles vi-i aC. L'àmfora itàlica (sobretot CP-27, fig. 15) ens proporciona una cronologia quelcom més ajustada, però necessàriament àmplia, com són els segles ii-i aC. També la vaixel·la de procedència itàlica (CP-28, fig. 15) ens confirma aquesta cronologia.

Si examinem la ceràmica indígena, d'alguna manera també ens condueix vers una data tardana dins el món ibèric. Així, l'urna CP-31 (fig. 15) sembla una evolució dels tipus anomenats «coll de cigne», més propi dels segles iv-iii aC., que trobem ben documentats per exemple en el poblat ibèric de la Cadira del Bisbe de Premià de Dalt. També el fons CP-36 (fig. 16) sembla de cronologia tardana. Només el bol umbilicat CP-33 (fig. 16) podria ser quelcom més antic, malgrat que aquesta forma s'ha documentat en alguns jaciments datats en l'ibèric final, com ara el de can Balençó d'Argentona (DD.AA. 1995, p. 77, fig. 24, 5).¹¹

La vaixel·la de cuina elaborada a torn lent ens ofereix també una data tardana per al conjunt, especialment formes com la CP-12 (fig. 15), que semblen imitacions de les plates itàliques Vegas 14, que es documenten gairebé sempre en llocs d'habitació pertanyents a la baixa època ibèrica, cas per exemple de l'establiment del carrer de la Mercè de Premià de Mar (Coll *et alii* 1998, p. 76, fig. 6, M-97-217).¹²

La ceràmica ibèrica feta a mà, poc significativa, no aporta arguments ni a favor ni en contra d'una cronologia tardana.

La presència de *tegulae* en les UE-2 i 3 també és indicativa d'una data tardana dins l'època ibèrica. Així, tot plegat ens indica per al conjunt de les UE-2 i 3 una datació entre els segles II-I aC.

Si tenim en compte que la recollida de material arqueològic ha estat feta en funció d'un seguiment de màquines i no pas d'una excavació científica, la cronologia que proposem s'ha de considerar amb les degudes reserves, ja que majoritàriament el material recuperat no és significatiu ni quantitativament ni qualitativament, com succeeix en altres jaciments estudiats en aquest mateix treball.

Un altre element que creiem que cal destacar és la troballa de diverses escòries de ferro, en la UE-2 i sobretot en la UE-3 (fig. 17). Cal tenir en compte que, malgrat l'escassa fiabilitat representativa d'un seguiment d'aquestes característiques, resulta especialment interessant la constatació d'uns elements que ens informen d'una indústria de la qual coneixem molt poques dades per a aquest període a la zona. Sobre aquest tema podeu consultar Coll *et alii* 1998, p. 79, nota 18, amb bibliografia.

L'escassetat dels materials recuperats tampoc no ens permet de fer una comparació quantitativa amb els exhumats a la plaça de la Sardana, per tal d'establir graus de freqüentació. Això és així en essència, per tres factors:

- El terreny excavat ha estat menor en el cas del Centre Polivalent.
- La profunditat assolida també ha estat menor en el cas del Centre Polivalent, ja que a la plaça de la Sardana es baixà fins als 9 metres.
- Les condicions del seguiment han estat molt més difícils en el cas del Centre Polivalent, com ja hem comentat.

Així, si en el cas de la plaça de la Sardana hom podia suposar que els establiments originaris no havien de ser gaire lluny, ja que la densitat arqueològica era prou alta, en el cas del Centre Polivalent —com succeïa també en l'Edifici Mar— això no és tan segur. En aquest sentit només hi ha febles indicis, com pot ser per exemple el poc rodament d'algunes de les peces recuperades.

Ara bé, tal i com hem manifestat, cal insistir en el fet que la nostra informació és escassa pel que fa a les restes recollides en aquest seguiment arqueològic. Si més no, considerem que, novament, en cap moment ens hem trobat amb un veritable nivell arqueològic, sinó amb terres d'al·luvió que contenien un material arqueològic que en general es troba rodat.

Premià de Mar

1. Carrer Alegria cantonada Eixample

En la cruïlla d'aquests dos carrers (fig. 1, núm. 9) i durant la realització d'unes obres de construcció, el dia 1 de juliol de 1997, el senyor Pere Casasola documentà el següent material arqueològic: ceràmica ibèrica comuna, ceràmica comuna romana d'elaboració local i dos fragments d'*imbrices* de dubtosa romanitat.

2. Carrer Marina cantonada Mn. Jacint Verdaguer

En la cruïlla d'aquests dos carrers (fig. 1, núm. 10), i novament durant unes obres de construcció, el dia 3 de febrer de 1997, el senyor Pere Casasola pogué recollir dos fragments informes i rodats de terrissa ibèrica.

3. Carrer Joan Prim cantonada Verge de Montserrat

En la cruïlla d'aquests dos carrers (fig. 1, núm. 11), també durant unes obres de construcció, el senyor Casasola recollí sense context, el dia 26 de gener de 1997, tres fragments de terrissa ibèrica, rodats i sense forma.

4. Verge de la Cisa, 45-55

Durant les obres de construcció de les vivendes del carrer Verge de la Cisa, 45-55 (fig. 1, núm. 12), el maig de 1997, el senyor Joan Calvís Casas observà un sòl sorrenc en el qual recollí un petit lot de material arqueològic. El carrer Verge de la Cisa és transversal al carrer Joan Prim, i les esmentades vivendes s'hi troben molt a prop. Així doncs, tenint en compte que el carrer Joan Prim és un antic llit de riera, cal interpretar aquesta troballa com a material arrossegat, que es troba en general força trinxat. Consisteix en ceràmica campaniana A (un fragment de paret, possiblement pertanyent a una pàtera), ceràmica ibèrica comuna (oxidant i grisa), ibèrica a mà, àmfora ibèrica, àmfora romana (itàlica i d'elaboració local), ceràmica comuna romana local (incloent-hi la de cuina), *doliolum*, material constructiu (*tegulae*, *imbrices*), ceràmica blava catalana i un molar esquerre (gènere *Equus*).

5. Plaça La Salle Nord

A finals de 1996 uns alumnes del col·legi La Salle van recollir tota una sèrie de materials arqueològics que hi havia entre les sorres que s'acabaven d'abocar a la plaça La Salle Nord, que es troba precisament per damunt del col·legi, llavors en fase de remodelació (fig. 1, núm. 13). Els nois van lliurar el material a l'aleshores regidora de Cultura senyora Anna Albareda, la qual va dipositar-lo en el MEP. Assabentats del fet, ens adreçarem allà i, efectivament, es podia

recollir material arqueològic amb relativa facilitat. Per esbrinar la procedència dels camions que havien fet els abocaments, ens adreçarem als Serveis Tècnics Municipals, i l'arquitecte municipal, el senyor J.M. Fabregat, ens informà que la sorra provenia de les obres d'excavació de la plaça de la Sardana de Premià de Mar, en la qual s'havia fet un seguiment entre els mesos de març i juny de 1995. Posteriorment als fets que expliquem, el 15 de febrer de 1997, el senyor Pere Casasola recollí, en aquest lloc, un nou lot de material.

Així doncs, tot aquest material cal considerar-lo en realitat com a pertanyent a la plaça de la Sardana (vegeu *supra*; a més, podeu consultar Prevosti 1981, p. 128; Coll 1995a, pp. 6-7; Coll i Montlló 1995, pp. 145-157; Cazorla *et alii* 1997, p. 188). El lot consisteix en alguns petits fragments ceràmics adscrits a la I edat del ferro (SN-1 i SN-2, fig. 18), ceràmica de vernís negre àtic (un peu de la forma Lamb. 21 o 22, SN-4, fig. 18), vernís negre itàlic (taller de Cales, amorf), àmfora púnica ebusitana, ceràmica ibèrica comuna (SN-7, SN-11 i SN-24, fig. 18), ibèrica a mà, àmfora ibèrica (SN-17, fig. 18), àmfora romana laietana (Pascual 1?), ceràmica comuna romana local, material constructiu (tovot), així com material de cronologia dubtosa (una escòria de ferro, una boleta de fang, malacologia i quelcom d'osteologia).

6. Fàbrica del Gas

En aquest lloc (fig. 1, núm. 14) ja s'havien localitzat amb anterioritat algunes restes mobles rodades (Cazorla *et alii* 1997, p. 190). Amb motiu de les obres d'arranjament de l'antiga fàbrica, el mes de gener de 1999, se n'han localitzat d'altres, que com en l'ocasió anterior presenten un rodament evident i no han estat trobats en estrat. La informació històrica que se'n pot extreure és, doncs, poc valuosa. La troballa consisteix en ceràmica comuna romana local, àmfora laietana i quelcom de material constructiu (*tegulae* i *imbrices*).

7. Can Tarter

Entre els carrers de la Plaça i passatge Prim (fig. 1, núm. 15), durant la construcció d'una sèrie de vivendes, el dia 4 de febrer de 1999 es localitzà entre les terres producte de les remocions un fragment de *tegula* amb llavi, molt rodat, que sembla aportat. Igualment, entre els munts de terra s'han pogut besllumar alguns fragments de terrisses ibèriques sense forma i algunes blaves catalanes, que no pogueren ésser recollides.

Premià de Dalt

1. Terrenys de can Molas

En aquests terrenys agrícoles que hi ha per sobre l'A-19, al costat de la riereta de Premià de Dalt (fig. 1, núm. 16), ja s'havien recollit anteriorment alguns materials, fonamentalment ibèrics i iberoromans (Cazorla *et alii* 1997, p.

182). L'hivern de 1996, el senyor Jaume Reixac en constata més en el procés d'adequació d'uns hivernacles. Consisteix fonamentalment en terrissa ibèrica, àmfora itàlica, àmfora romana d'elaboració local del tipus Pascual 1 (CM-5, fig. 19) i ceràmica comuna romana de procedència africana del tipus Hayes 197 (CM-6, fig. 19). Hi ha també un petit lot de terrisses pertanyent als segles xvii-xx, que no ha estat estudiat.

2. La Pedra Blanca o Illa Fantasia

Actualment aquest indret (fig. 1, núm. 17) és l'aparcament del complex lúdic «Illa Fantasia». Aquí, ja fa anys, es va recollir un petit lot de material arqueològic (Coll i Bagà 1988, p. 3). Recentment hem localitzat dins el fons arqueològic del MEP un petit lot de terrisses, que cal afegir al ja conegut recollit pel senyor Joan Gómez. Es tracta d'una nansa i paret pertanyents a una àmfora ibèrica i una pipa en terracuita del tipus de les de Palamós, datada en el segle XVIII.

3. Darrera l'Illa Fantasia

Molt proper a l'indret anterior, a la part posterior de l'establiment lúdic del mateix nom (fig. 1, núm. 18), el senyor Fernando Cazorla pogué recollir en superfície, el mes de febrer de 1997, el següent material arqueològic: un fragment de bol en t.s. sudgàl·lica (forma Drag. 29), un fragment de vora d'àmfora romana de procedència bètica del tipus Beltran I i un fragment sense forma de vas ibèric.

4. Parc Felicià Xarrié

Aquest parc infantil es troba al costat de la carretera de Premià de Mar-Premià de Dalt (fig. 1, núm. 19). Entre les seves terres, que són sens dubte aportades d'altres indrets, vam localitzar a finals de 1997 un fragment de vora i paret d'àmfora ibèrica i dos fragments informes de terrissa ibèrica. Tots ells es troben molt rodats.

VALORACIÓ

Resulta evident que només podem fer una valoració molt parcial dels jaciments documentats a Premià de Dalt i Premià de Mar entre els anys 1996 i 1999. D'un total de dinou nous indrets arqueològics, només dos es troben amb seguretat *in situ*, essent llocs de poblament o, com a mínim, indicis d'ell, com són el carrer de la Mercè i Els Frigorífics (Premià de Mar).

En els casos dels torrents Amell i Fontsana es beslluma alguna traça d'això, però sense una confirmació plena. La resta, majoritàriament, són tan sols punts de trobada de material arqueològic que ha estat aportat bé per causes naturals (els llits dels torrents) o antròpiques. Fins i tot en algun cas, ben

modernament, com en el parc Felicià Xarrié de Premià de Dalt o en la plaça La Salle Nord de Premià de Mar. De tota manera, pràcticament tots els jaciments documentats ens ofereixen evidències de poblament proper, per la qual cosa cal no desdenyar el seu valor pel que fa a un futur estudi de territori. La poca aparença de tots aquests jaciments arqueològics, del tipus dels aquí estudiats, pot fer que *a priori* els menyspreem en benefici dels grans establiments. Segons la nostra opinió, això acostuma a ser el típic error quan no es té clar que en zones com la nostra, molt urbanitzades i d'alta densitat demogràfica en l'actualitat, ens cal el desenvolupament d'uns criteris que tinguin en compte els estudis de territori, fornint una base de dades el més completa possible per tal de poder arribar a desenvolupar en el futur conclusions vàlides a nivell científic. Que això necessita temps i dedicació, és obvi també. No serà fins d'aquí a uns anys que podrem començar a col·lectar allò que en l'actualitat estem sembrant. I tot això sense oblidar la protecció que les diferents lleis atorguen a un patrimoni massa vegades indefens, que fa imprescindible continuar la tasca començada pel que fa a una arqueologia de tipus preventiu, que precisa d'uns inventaris arqueològics actualitzats al màxim.

Pel que fa a la cronologia dels diferents jaciments, aquesta es troba resumida en la figura 20. Tot i que a vegades no resulta senzill adscriure unes dates més o menys concretes al material recuperat,¹³ creiem que val la pena destacar la constatació d'elements pertanyents a la I edat del ferro (carrer de la Mercè, edifici Mar i plaça La Salle Nord¹⁴), que cal afegir a allò ja conegut a la plaça de la Sardana (Cazorla *et alii* 1997, p. 188). També hi ha evidències de poblament durant l'ibèric ple, com són els casos de l'edifici Mar (escasses) i en la plaça La Salle Nord. La majoria dels llocs documentats presenten una cronologia romano-republicana o període ibèric final, segons alguns autors. No es tracta de cap fenomen desconegut, ja que diversos estudiosos ja han destacat la densitat de poblament d'aquesta època (per exemple, Prevosti 1981, pp. 22-29).

També en un treball que ha estat realitzat recentment des de la Secció d'Arqueologia de l'AECC, sobre nous establiments de la zona de Premià de Mar, que hem citat en diverses ocasions (Cazorla *et alii* 1997), es despenia que l'època romano-republicana és el període millor representat, amb un 54% del total dels jaciments; en el nostre cas, aquesta proporció baixa quelcom, al 41,6% (fig. 20).¹⁵ Pel que fa als segles II-III dC, també la representació és escassa, amb tan sols quatre punts de trobada de materials adscrits a aquest període (fig. 20), alguns d'ells ja coneguts. Pel que fa al Baix Imperi, no hi ha cap indici clar en els establiments estudiats.

Ja per cloure aquest apartat, cal manifestar que cinc dels establiments presenten materials molt escassos, difícils d'adscriure cronològicament amb seguretat, tot i que potser pertanyen majoritàriament al període romano-republicà, com són els casos del carrer Marina cantonada Mn. J. Verdager (Premià de Mar), el carrer Joan Prim cantonada Verge de Montserrat (Premià de Mar) o el parc Felicià Xarrié (Premià de Dalt).

De tota manera, cal dir que considerem fonamental la continuïtat dels seguiments arqueològics que es fan actualment en totes les obres públiques de Premià de Mar, a les quals caldria afegir les de caràcter privat. També a Premià de Dalt –i no cal dir en altres municipis– seria aconsellable realitzar aquestes tasques d'arqueologia preventiva. Cal, però, anar una mica més endavant i reglamentar aquestes actuacions arqueològiques, incloent-hi tots els jaciments documentats en la Carta Arqueològica en sengles Plans Especials de Protecció del Patrimoni, alhora que es condicionen totes les llicències d'obres (públiques i privades) que impliquin remoció de terres o, com a mínim, una inspecció arqueològica.

Ramon Coll Monteagudo
(AECC-Secció d'Arqueologia)

NOTES

- 1.- Tot i que finalment la seva entrada serà pel carrer de la Plaça, núm. 60.
- 2.- Volem deixar constància del nostre agraïment a l'empresa Amrey Promocions Immobiliàries, S.L., responsable d'executar les obres, per les facilitats donades durant la realització de la nostra tasca.
- 3.- I que foren destruïdes malgrat l'oposició de l'Ajuntament de Premià de Mar. Calgué una resolució judicial en contra de l'Ajuntament perquè aquest atorgués les corresponents llicències, resolució que es va fallar en contra de l'Ajuntament, entre altres raons per no posseir aquest un Pla Especial de Protecció del Patrimoni degudament aprovat.
- 4.- Sobre aquests materials, i en general sobre els treballs de seguiment, hi ha més detalls a COLL 1999a.
- 5.- De tota manera, cal aclarir que la bibliografia esmentada reflecteix troballes antigues en el sector –quan és anterior a 1995– o tan sols un breu resum de les troballes –la posterior a 1995–.
- 6.- Sobre aquest seguiment arqueològic es troben més dades a COLL, R. "Memòria dels treballs de seguiment arqueològic duts a terme durant l'execució del projecte de construcció del centre Polivalent de Recursos i Iniciatives del c/ Esperança (Premià de Mar, setembre i novembre de 1998)". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1999b).
- 7.- Ens van impedir, fins i tot, l'accés a l'obra amb l'excusa de la seguretat. Això demostra la poca planificació que hi ha en aquest sentit a nivell administratiu. En no trobar-nos en un jaciment *in situ*, tampoc no poguérem fer valer les prerrogatives de la Llei 9/93, del Patrimoni Cultural Català.

- 8.- Volem deixar constància des d'aquestes ratlles del nostre agraïment al senyor Juan Ruiz, amb el qual ja havíem treballat en altres ocasions, sense el concurs del qual no s'hagués pogut completar aquesta tasca de seguiment arqueològic.
- 9.- Cosa que no pogué documentar-se amb total fiabilitat, atès que el desenvolupament mateix dels treballs d'excavació ho impedié.
- 10.- Cal recordar que la diferenciació de les UE-2 i 3 es va fer en funció d'observar diferències no tan sols quantitatives, sinó qualitatives, cronològiques, etc., però que en realitat tot plegat pertany a un mateix estrat format per diferents capes d'al·luvi.
- 11.- De tota manera, quan examinem el conjunt de material arqueològic exhumat a can Balençó, potser cal dubtar sobre una cronologia inicial d'aquest establiment en el 150 aC, com proposen els seus excavadors. Atesa la presència de material molt més antic, com ara àmfores PE-10, plats de vernís negre Lamb. 21/25b o d'altres, no seria inversemblant l'existència d'un assentament clarament anterior al 150 aC, potser destruït en una posterior remodelació arquitectònica que fou impossible de detectar durant els treballs d'excavació.
- 12.- Que en aquest cas havia estat elaborada a mà, diferència aquesta que considerem poc rellevant en tractar-se d'un atuell plenament funcional.
- 13.- Amb troballes sense context que majoritàriament són terrisses sense forma.
- 14.- Que sabem que no és un jaciment *in situ*, sinó format per terres aportades modernament des de la plaça de la Sardana (Premià de Mar).
- 15.- Atesa l'absència de cronologies totalment fiables i la casualitat de les troballes (característiques que ens serveixen pràcticament per a tots els jaciments), ens hem estimat més d'aplegar en aquest grup alguns dels jaciments que arriben als primers decennis de l'època imperial. Com es desprèn de la consulta d'aquest treball (F. CAZORLA *et alii* 1997), els establiments republicans que arriben als segles II i III dC són, potser significativament, molt inferiors en quantitat. D'altra banda, creiem provat que l'època compresa entre finals del segle I aC i inicis del s. I dC, cal posar-la més en relació amb l'etapa romano-republicana que no pas amb l'alto-imperial (M. PREVOSTI 1981, p. 554; M. PREVOSTI 1995, p. 25).

BIBLIOGRAFIA

- CAZORLA, F.; COLL, R. i JÀRREGA, R. «Els darrers jaciments arqueològics descoberts a Premià. Una aportació a l'inventari arqueològic de Premià de Dalt i Premià de Mar (El Maresme)», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins*, MASMM-PMC (Mataró 1997), pp. 177-202.
- COLL, R. «Premià de Mar arqueològic», *Premià de Mar. Guia informativa* (Premià de Mar 1995a), pp. 6-7.
- COLL, R. «Nota sobre un testimoni de l'Edat del Bronze a Premià de Mar (El Maresme)», *XI Sessió d'Estudis Mataronins*, MASMM-PMC (Mataró 1995b), pp. 159-163.
- COLL, R. «Memòria dels treballs de seguiment arqueològic duts a terme durant l'execució del projecte de viabilitat c/ Gran Via (Premià de Mar, setembre-novembre de 1996)». Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1996).
- COLL, R. «Memòria del seguiment arqueològic dut a terme en les obres d'ampliació dels torrents Amell i Fontsana (Premià de Mar, El Maresme). Setembre-octubre de 1996». Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1997).

- COLL, R. "Memòria del seguiment arqueològic dut a terme durant l'execució del projecte de canalitzacions d'aigües pluvials i negres del carrer E. de Montcada (Premià de Mar, El Maresme). Febrer de 1997". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1998).
- COLL, R. "Memòria dels treballs de seguiment arqueològic duts a terme durant l'execució del projecte de construcció de l'Edifici Mar (Premià de Mar, 23 a 28 d'abril de 1998)". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1999a).
- COLL, R. "Memòria dels treballs de seguiment arqueològic duts a terme durant l'execució del projecte de construcció del centre Polivalent de Recursos i Iniciatives del c/ Esperança (Premià de Mar, setembre i novembre de 1998)". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1999b).
- COLL, R. «Nova actualització de l'inventari arqueològic de Premià de Mar i Premià de Dalt (El Maresme, Barcelona) (Primera part)», *XVI Sessió d'Estudis Mataronins*, MASMM-PMC (Mataró 1999c).
- COLL, R. i BAGÀ, J. «Noticiari arqueològic. Troballes a la zona d'ampliació de la "Isla Fantasia" (antiga 'Pedra Blanca')», *Full Informatiu*, 11, AECC (Premià de Mar 1988), p. 3.
- COLL, R. i CARMONA, M. del C. "Informe sobre la troballa casual duta a terme en la rotonda en construcció de la carretera Premià de Mar-Vilassar de Dalt (Premià de Dalt-Vilassar de Dalt). Març de 1998". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1998).
- COLL, R. i JÀRREGA, R. «L'anell signatori de la necròpoli paleocristiana de Santa Anna (Premià de Dalt, El Maresme). Dades i problemàtica d'un jaciment poc conegut», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXVII, (Girona 1996-97), pp. 1069-1080.
- COLL, R. i MONTLLÓ, J. «Restes iberorromanes a la zona del 'Vapor Vell' (Premià de Mar)», *XI Sessió d'Estudis Mataronins*, MASMM-PMC (Mataró 1995), pp. 145-157.
- COLL, R.; CARMONA, M. del C.; CAZORLA, F. i MONTLLÓ, J. «L'assentament iberoromà del carrer de la Mercè (Premià de Mar, El Maresme)», *Laietània*, 11 (Mataró 1998), pp. 71-94.
- DD.AA., «Can Balençó», *Autopistas i arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19* (Barcelona 1995).
- MIRÓ, J. *La producción de ánforas romanas en Catalunya. Un estudio sobre el comercio del vino de la Tarraconense (siglos I a.C.-I d.C.)* (Oxford 1988).
- MONTLLÓ, J.; CAZORLA, F. i COLL, R. »L'abocador romà del Sot del Pi (Premià de Dalt, El Maresme) i la problemàtica de l'àrea arqueològica de Santa Anna-Can Nolla», *XIV Sessió d'Estudis Mataronins*, MASMM-PMC (Mataró 1998), pp. 77-100.
- OLESTI, O. *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I a.C.). Estudi d'Arqueomorfologia i Història* (Mataró 1995).
- PREVOSTI, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*, 2 vols. (Mataró 1981).
- PREVOSTI, M. (coord.) «Conclusions», *Autopistes i Arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19* (Barcelona 1995).
- PUJOL, J. i GARCIA, J. «El poblament ibèric dispers al Maresme central: l'exemple de Can Bada (Mataró) i el procés de romanització des de l'inici de la colonització agrícola fins al naixement d'Iluro», *Laietània*, 9 (Mataró 1994), pp. 89-129.

PREMIÀ DE MAR
i DE DALT

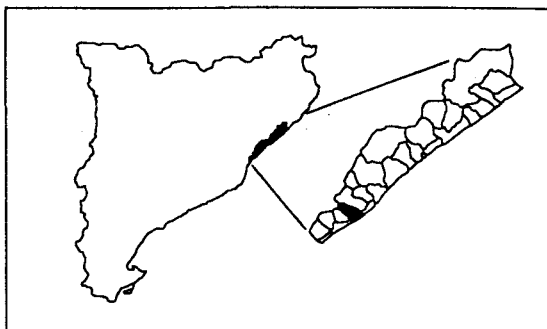
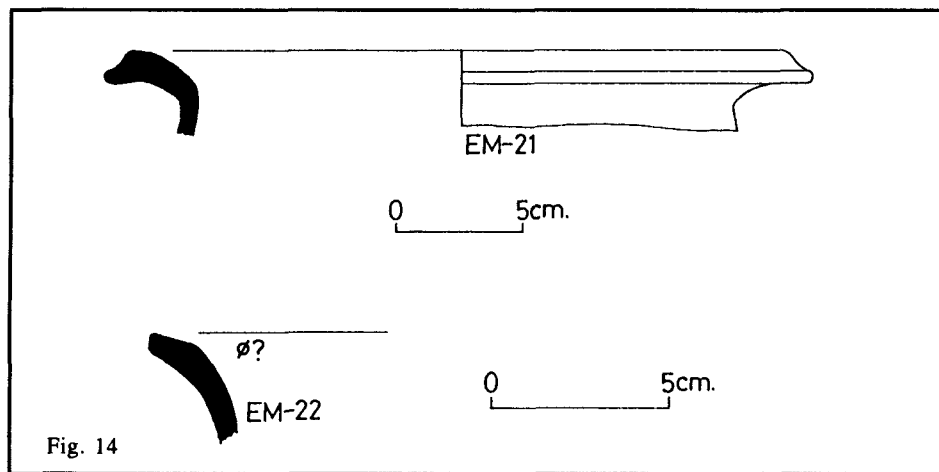
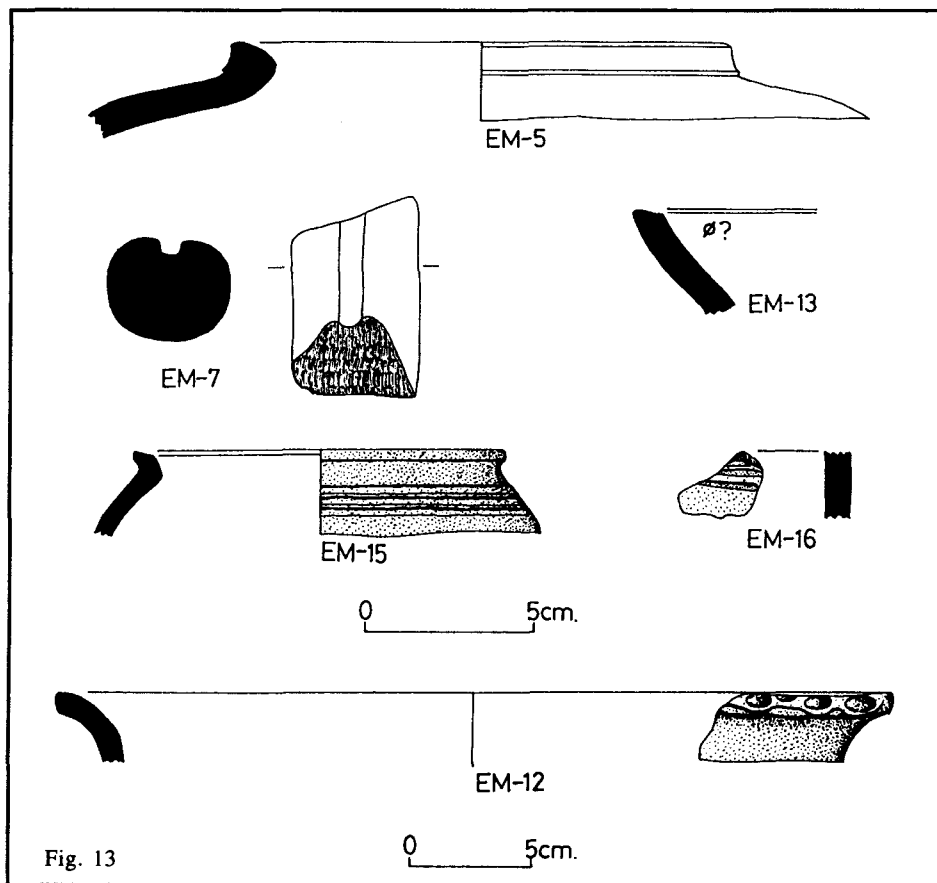
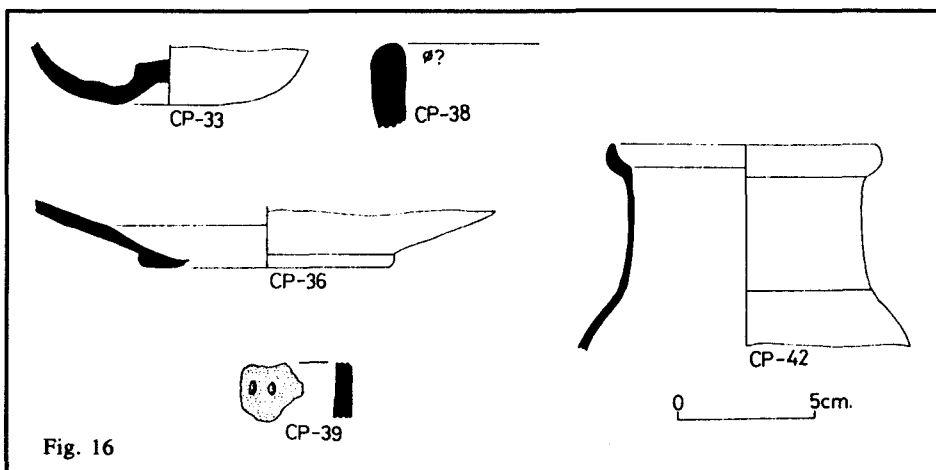
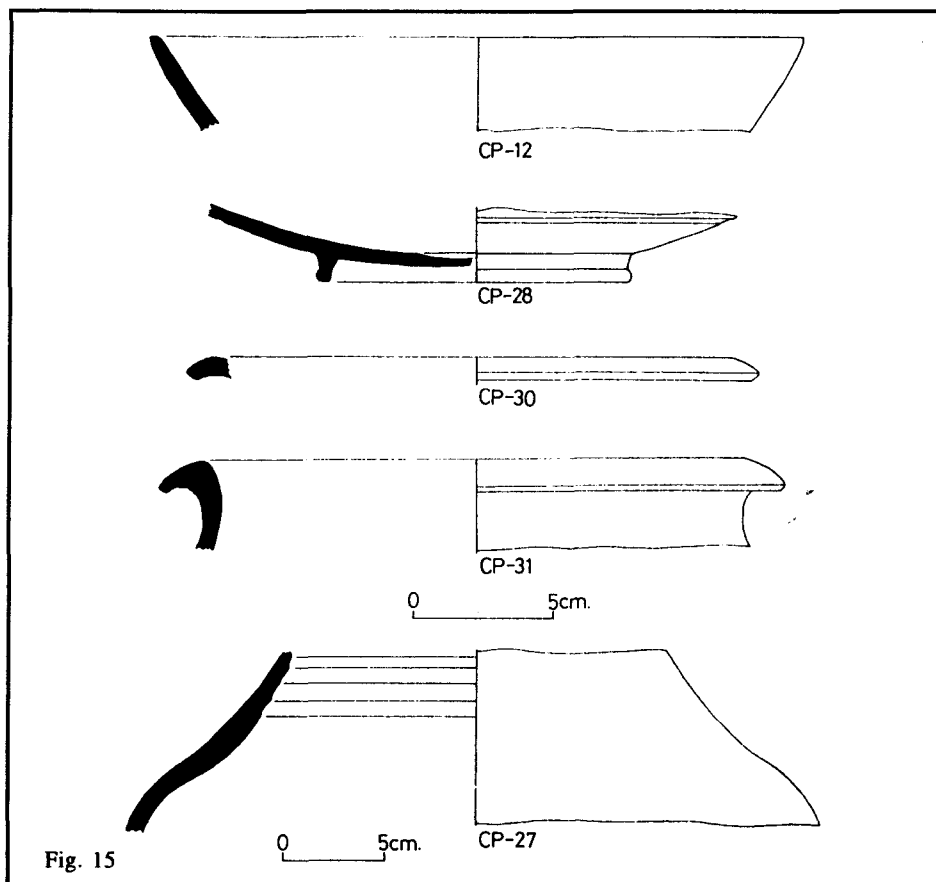

Fig. 1

CENTRE POLIVALENT DE RECURSOS I INICIATIVES
(PREMIÀ DE MAR, EL MARESME)

COMPARATIVA DELS MATERIALS ARQUEOLÒGICS DE LES UE-2 I UE-3

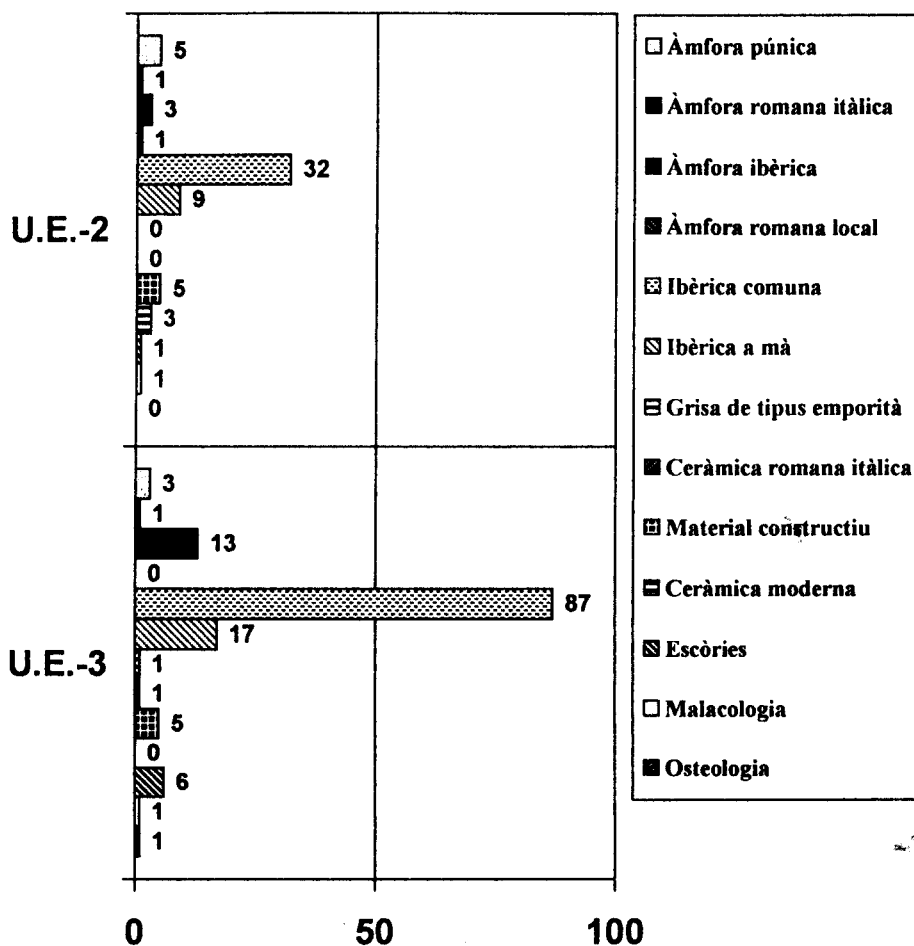

Fig. 17

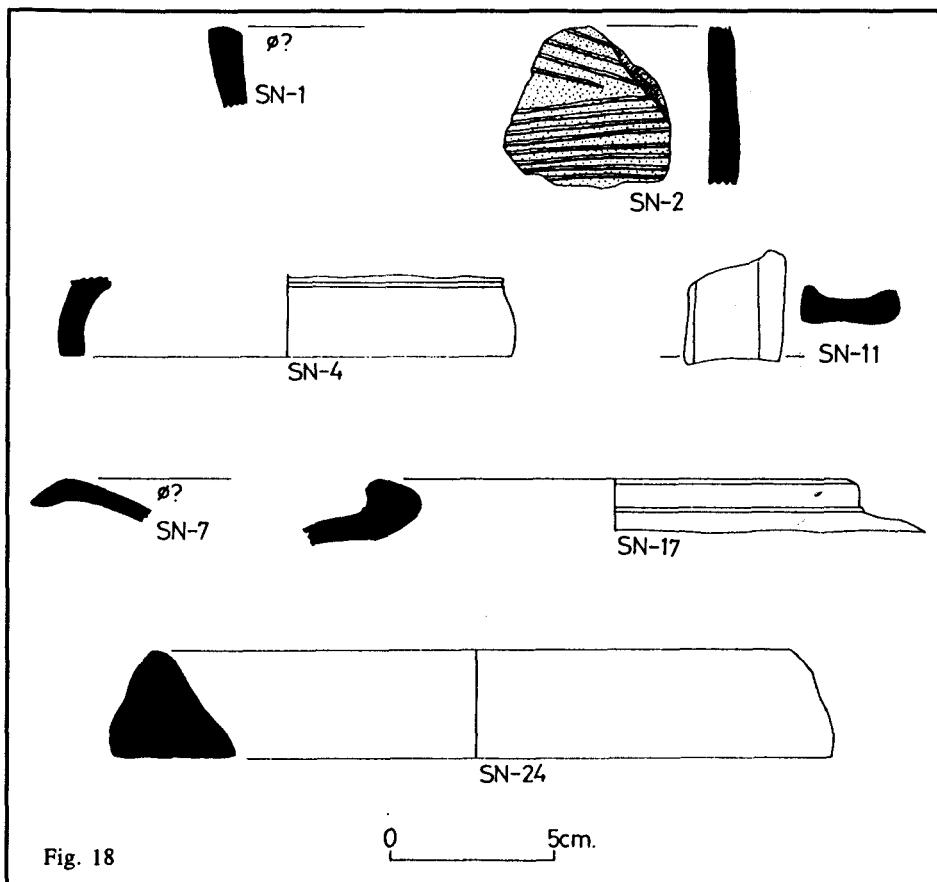

Fig. 18

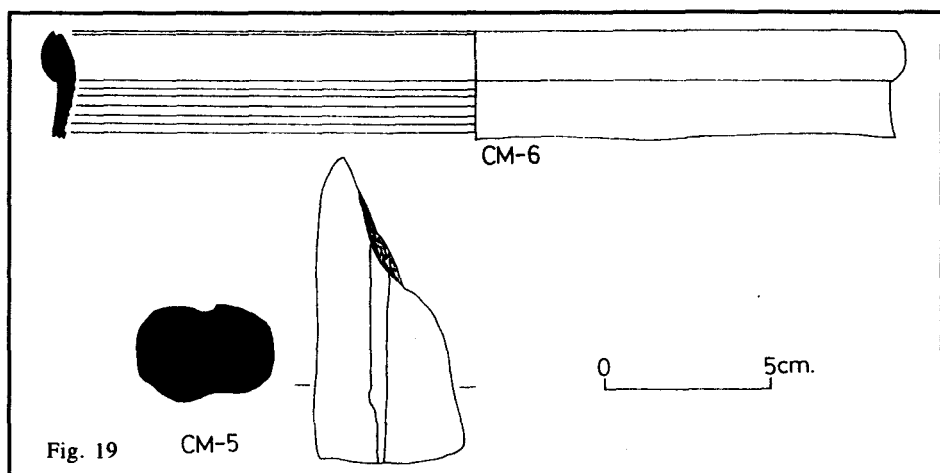

Fig. 19

ACTUALITZACIÓ DELS JACIMENTS PREMIANENCS
Cronologia dels establiments

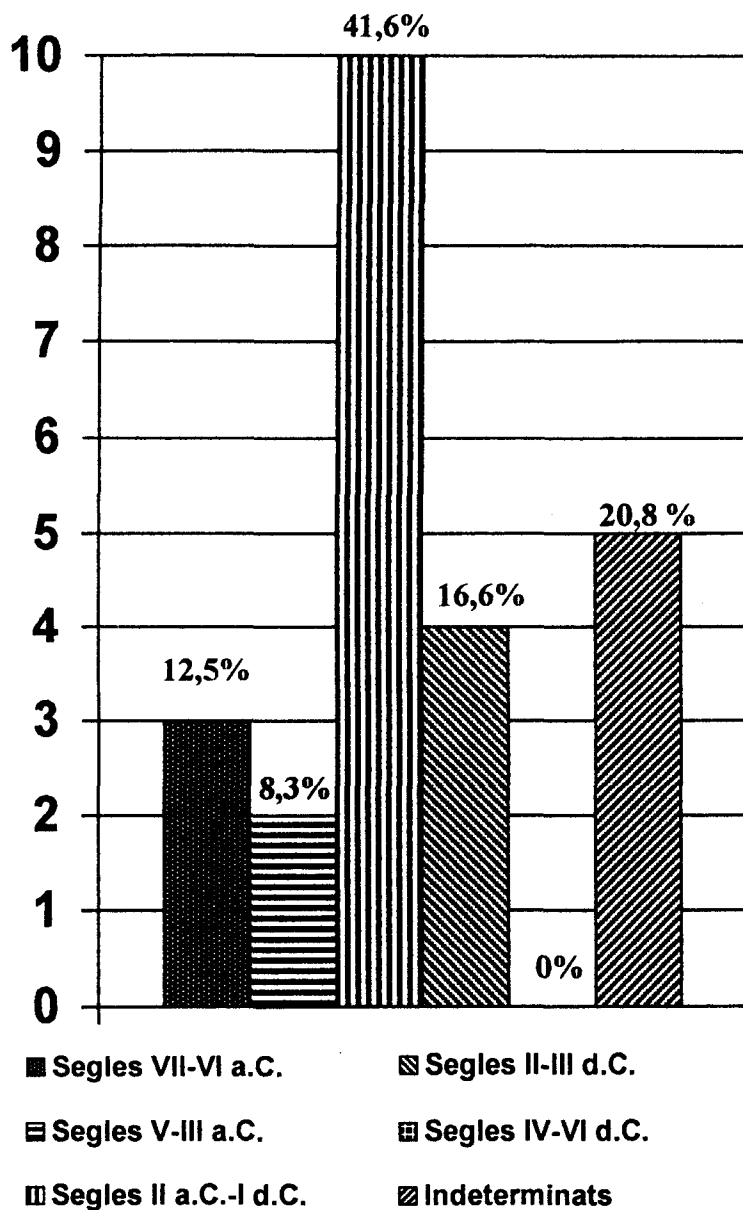

Fig. 20